

CBSE Class 12 Sanskrit Elective Question Paper with Solutions(Memory Based)

Time Allowed :3 Hours	Maximum Marks :100	Total questions :35
-----------------------	--------------------	---------------------

General Instructions

Note :

1. सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।
2. कैलकुलेटर का उपयोग वर्जित है ।
3. प्रश्नों के दाईं ओर दिए गए अंक पूर्ण अंक दर्शाते हैं ।
4. बहुविकल्पीय प्रश्नों (प्रश्न संख्या 1(ए)) के मामले में केवल पहले प्रयास का मूल्यांकन किया जाएगा और उसी के लिए अंक दिए जाएंगे ।
5. प्रत्येक बहुविकल्पीय प्रश्न के लिए, उपप्रश्न संख्या सहित सही विकल्प (A), (B), (C) या (D) को उत्तर के रूप में लिखना है ।
उदाहरण के लिए : (i) (A), (ii) (B), (iii) (C)
6. जहां भी आवश्यक हो, वैज्ञानिक रूप से सही और लेबलयुक्त आरेख बनाए जाने चाहिए ।

1. विद्ययामृतमश्नुते इति पाठाधारेण कः अमृतम् अश्नुते ?

Correct Answer : विद्वान् (विद्यावान्) अमृतम् अश्नुते ।

Solution :

Concept : The statement “विद्ययामृतमश्नुते” means “Through knowledge, one attains immortality.” It highlights the importance of knowledge in attaining eternal value and liberation.

Step 1 : Meaning of the phrase.

- विद्या = knowledge
- अमृतम् = immortality / eternal bliss
- अश्नुते = attains or enjoys

Thus, the sentence means that knowledge leads a person to immortality or higher spiritual attainment.

Step 2: Identifying the subject. The one who possesses knowledge (विद्यावान् / विद्वान्) is the one who attains immortality.

Conclusion : Therefore, according to the passage, a knowledgeable person (विद्वान्) attains immortality.

Quick Tip

“विद्ययामृतमश्नुते” इत्यस्य अर्थः — विद्वान् एव अमृतत्वं प्राप्नोति ।

2. शुकनासोपदेशे लक्ष्मीमदः कीदृशः भवति ?

Correct Answer : शुकनासोपदेशे लक्ष्मीमदः अन्धकारवत् मोहकारकः विनाशकारकश्च भवति ।

Solution :

Concept : शुकनासोपदेशः बाणभट्टस्य कादम्बरीग्रन्थात् गृहीतः प्रसिद्धः उपदेशात्मकः अंशः अस्ति । अस्मिन् शुकनासः चन्द्रपीडं राजधर्मे, आचरणे, विनये च शिक्षयति ।

Step 1 : लक्ष्मीमदस्य अर्थः ।

- लक्ष्मी = धन, ऐश्वर्यं
- मदः = अहंकारः

अतः लक्ष्मीमदः धनसम्पत्त्या उत्पन्नः अहंकारः इति अर्थः ।

Step 2 : शुकनासस्य मतम् । शुकनासः वदति यत् लक्ष्मीमदः मनुष्यस्य बुद्धिं नाशयति । सः मोहं जनयति, विवेकं हरति, पतनस्य कारणं भवति ।

Step 3 : तस्य स्वरूपम् । लक्ष्मीमदः —

- अन्धकारवत् बुद्धिनाशकः
- मोहकारकः
- विनाशहेतुः

Conclusion : अतः शुकनासोपदेशे लक्ष्मीमदः मोहकारकः, बुद्धिनाशकः, विनाशकारकश्च इति वर्णितः ।

Quick Tip

शुकनासोपदेशे लक्ष्मीमदः धनजनितः अहंकारः, यः मोहं जनयति तथा विनाशस्य कारणं भवति ।

3. रघुकौत्ससंवादे कौत्सः गुरुदक्षिणां दातुं कं गच्छति ?

Correct Answer : कौत्सः गुरुदक्षिणां दातुं रघुं गच्छति ।

Solution :

Concept : रघुकौत्ससंवादः कालिदासस्य रघुवंशम् इत्यस्मात् गृहीतः प्रसिद्धः प्रसंगः अस्ति । अस्मिन् कौत्सः नाम शिष्यः गुरवे दक्षिणां दातुम् इच्छति ।

Step 1 : कौत्सस्य स्थितिः । कौत्सः वरतन्तोः शिष्यः आसीत् । शिक्षां समाप्त्य सः गुरवे दक्षिणां दातुम् इच्छति स्म ।

Step 2 : गुरोः आज्ञा । गुरुः तम् उक्तवान् यत् चतुर्दश कोटि सुवर्णमुद्राः गुरुदक्षिणारूपेण दातव्याः ।

Step 3 : कस्य समीपं गच्छति ? एतादृशीं दक्षिणां दातुं कौत्सः धनार्थं महादानी राजानं रघुं प्रति गच्छति ।

Conclusion : अतः रघुकौत्ससंवादे कौत्सः गुरुदक्षिणां दातुं रघुं गच्छति ।

Quick Tip

रघुकौत्ससंवादे कौत्सः गुरुदक्षिणार्थं महादानी राजानं रघुं गच्छति ।

4. कर्मगौरवम् इति पाठाधारेण कस्य अधिकारः कर्मणि एव अस्ति ?

Correct Answer : मनुष्यस्य एव कर्मणि अधिकारः अस्ति ।

Solution :

Concept : कर्मगौरवम् इति पाठे कर्मस्य महत्त्वं प्रतिपाद्यते । अत्र गीता-वाक्यस्य भावः अपि दृश्यते — “कर्मण्येवाधिकारस्ते” इति ।

Step 1 : पाठस्य मुख्यभावः । अस्य पाठस्य मुख्यः सन्देशः अस्ति यत् मनुष्यः स्वकर्तव्यं सम्यक् आचरितुम् अर्हति । कर्म एव जीवनस्य आधारः इति प्रतिपाद्यते ।

Step 2 : अधिकारस्य विषयः । अत्र उक्तं यत् मनुष्यस्य अधिकारः केवलं कर्मणि अस्ति, न तु फलप्राप्तौ । फलम् ईश्वराधीनं भवति ।

Step 3 : तात्पर्यम् । मनुष्यः निष्कामभावेन स्वकर्तव्यं कुर्यात् । कर्मसु लग्नता एव जीवनस्य गौरवम् इति बोध्यते ।

Conclusion : अतः कर्मगौरवम् इति पाठाधारेण मनुष्यस्य एव कर्मणि अधिकारः अस्ति ।

Quick Tip

“कर्मण्येवाधिकारस्ते” इति भावः — मनुष्यस्य अधिकारः कर्मणि एव, न तु फलस्य ।

5. अधोलिखितपदेषु विसर्गसन्धिं कुरुत - 'रामः + अपि' ।

Correct Answer : रामोऽपि

Solution :

Concept : विसर्गसन्धिः तदा भवति यदा विसर्गः (ः) परवर्णेन सह मिलित्वा रूपपरिवर्तनं करोति । अत्र स्वरारम्भे विशेषः नियमः अस्ति ।

Step 1 : पदविचारः ।

- रामः = विसर्गान्तः शब्दः
- अपि = अकारादिः शब्दः

Step 2 : विसर्गसन्धेः नियमः । यदा विसर्गस्य परे अकारादिः स्वरः भवति, तदा विसर्गः ओकारे परिणमति तथा अवग्रहः (ऽ) प्रयुज्यते ।

Step 3 : सन्धिरूपम् । रामः + अपि ⇒ रामोऽपि

Conclusion : अतः विसर्गसन्धेः परिणामः — रामोऽपि ।

Quick Tip

विसर्गस्य परे अकारादिः स्वरः आगच्छति चेत् — ः → ओ तथा अवग्रहः भवति (रामोऽपि) ।

6. 'प्रतिदिनम्' इति पदस्य समासविग्रहं लिखत ।

Correct Answer : प्रति दिनम्

Solution :

Concept : समासः नाम द्वयोः वा अधिकानां पदानां संक्षिप्तरूपेण प्रयोगः । समासविग्रहः तस्य विस्तृतरूपं भवति ।

Step 1 : पदविश्लेषणम् । 'प्रतिदिनम्' इति पदं द्वाभ्यां पदाभ्यां निर्मितम् —

- प्रति = प्रत्येकम् / हरः
- दिनम् = दिवसः

Step 2 : समासविग्रहः । अस्य विस्तृतरूपम् — प्रति दिनम् अर्थः — प्रत्येकं दिनम् (every day)

Step 3 : समासप्रकारः । अयं अव्ययीभावसमासः अस्ति, यतः 'प्रति' इति अव्ययम् प्रधानं भवति ।

Conclusion : अतः 'प्रतिदिनम्' इति पदस्य समासविग्रहः — प्रति दिनम् ।

Quick Tip

'प्रतिदिनम्' = प्रति + दिनम् → अव्ययीभावसमासः (अर्थः — प्रत्येकं दिनम्) ।

7. 'गन्तुम्' इति पदे कः प्रत्ययः प्रयुक्तः ?

Correct Answer : तुमुन् प्रत्ययः (तुमुन्-प्रत्ययः)

Solution :

Concept : धातुभ्यः कृदन्तनिर्माणे विविधाः प्रत्ययाः प्रयुज्यन्ते । 'तुमुन्' प्रत्ययः किर्यायाः उद्देश्यं (infinitive form) दर्शयति, यथा — कर्तुं, गन्तुं, भोक्तुम् ।

Step 1 : पदविश्लेषणम् । गन्तुम् = गम् (धातुः) + तुमुन् (प्रत्ययः)

Step 2 : तुमुन्-प्रत्ययस्य प्रयोगः । तुमुन् प्रत्ययः प्रयुज्यते —

- कर्तव्यस्य उद्देश्यं दर्शयितुम्
- “to do something” इत्यर्थे
- उदाहरणम् — पठितुम्, द्रष्टुम्, कर्तुम्

Step 3 : अत्र प्रयोगः । गम् + तुमुन् → गन्तुम् अर्थः — गमनार्थम् / to go

Conclusion : अतः 'गन्तुम्' इति पदे तुमुन् प्रत्ययः प्रयुक्तः ।

Quick Tip

धातुः + तुमुन् → infinitive रूपम् (कर्तुम्, गन्तुम्, द्रष्टुम्) ।

---

8. आदिकविः कः कथ्यते ?

Correct Answer : वाल्मीकिः आदिकविः कथ्यते ।

Solution :

Concept : संस्कृतसाहित्ये 'आदिकवि' इति पदेन प्रथमः महान् कविः निर्दिश्यते, यस्य काव्यरचना काव्यपरम्परायाः आरम्भं कृतवती ।

Step 1 : वाल्मीकेः परिचयः । महर्षिः वाल्मीकिः संस्कृतसाहित्यस्य प्रख्यातः ऋषिः कविः च । सः रामायणमहाकाव्यस्य रचयिता अस्ति ।

Step 2 : आदिकवित्वस्य कारणम् । वाल्मीकिना रचितं रामायणम् संस्कृतस्य प्रथमं महाकाव्यम् इति मन्यते । कथ्यते यत् करुणारसोत्पत्त्या प्रथमः श्लोकः तेन निर्मितः ।

Step 3 : परम्परायाः मान्यता । संस्कृतपरम्परायां वाल्मीकिरेव काव्यपरम्परायाः आदिः इति स्वीकृतम् । अतः सः आदिकविः इति प्रसिद्धः ।

Conclusion : अतः वाल्मीकिः आदिकविः कथ्यते ।

Quick Tip

रामायणस्य रचयिता महर्षिः वाल्मीकिः संस्कृतसाहित्ये आदिकविः इति प्रसिद्धः ।